

УДК 368.914

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ

Голда Є.С.

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF NON-STATE PENSION FUNDS IN UKRAINE

Golda Y.S.

У статті проведено аналіз сучасного стану недержавних пенсійних фондів в Україні. Виявлено особливості їхнього функціонування. Розроблено та запропоновано рекомендації щодо шляхів покращення їхнього подальшого розвитку, стимулювання зростання числа учасників та обсягів пенсійних накопичень.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, пенсія, фінансова система, пенсійні активи, інвестиції.

Постановка проблеми. Процес старіння населення та зростання частки осіб пенсійного віку посилили соціальне та фінансове навантаження на працююче населення країни і стало причиною підвищеної уваги сучасного суспільства до розвитку системи недержавних пенсійних фондів. Побудова ефективно функціонуючих недержавних пенсійних фондів в Україні означає створення нового потужного механізму пенсійного забезпечення. Значущість таких фондів визначається їхньою спроможністю бути суттєвим джерелом підтримки соціальних стандартів та водночас акумулятором внутрішніх інвестиційних ресурсів для прискореного розвитку національної економіки.

Тому роль недержавних пенсійних фондів в Україні є надзвичайно важливим напрямом досліджень. Рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Недержавна пенсійна система, а в свою чергу недержавні пенсійні фонди, відіграє надзвичайно важливу роль у пенсійному забезпеченні населення. Вона є безпечним, а у більшості випадків і пільговим засобом забезпечення гідного рівня життя після виходу на пенсію. Інша, не менш важлива функція недержавної пенсійної системи полягає у тому, що являє собою джерело довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни.

У вітчизняній економічній науці проблема недержавного пенсійного страхування практично не висвітлювалася. Серед українських вчених та практиків над цією проблематикою активно працюють О. В. Гаряча, В. В. Гордієнко, Б. О. Зайчук, В. І. Кравченко, М. В. Лазебна, Л. Позднякова, О. Ткач, О. Мозговий та інші. Вчені аналізують нормативно-правову базу створення недержавних

пенсійних фондів, механізм їх функціонування, досліджують зарубіжний досвід роботи недержавних пенсійних фондів. Утім, на сьогодні залишаються невирішеними ціла низка питань щодо забезпечення ефективності діяльності НПФ в цілому. Також досі актуальною є розробка комплексу заходів щодо подальшого розвитку даного сегмента фінансового ринку для стимулювання зростання числа учасників та обсягів пенсійних накопичень.

Мета. Метою статті є наукове обґрунтування ролі недержавних пенсійних фондів, виявлення особливостей його функціонування та розробка рекомендацій щодо шляхів покращення їхнього подальшого розвитку.

Матеріали і результати дослідження. Система недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ) становить третій рівень пенсійної системи. Її розбудова здійснюється з 2004 року після набрання чинності Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Станом на 2013 рік в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 94 недержавних пенсійних фонди (далі – НПФ) та 37 адміністраторів НПФ.

Система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно і має потенціал для подальшого розвитку пенсійного забезпечення населення. Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту наведені в табл. 1.

За 2012 рік адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 61 403 пенсійні контракти з 48 924 вкладниками, що на 18,1% менше, ніж у 2011 році, з яких 2 396 (або 4,9% від загальної кількості вкладників) – вкладники юридичні особи, на яких припадає 1254,9 млн грн пенсійних внесків (95,5% від загального обсягу пенсійних внесків за системою НПЗ), та 46 528 вкладників (або 95,1% від загальної кількості вкладників) – фізичні особи.

При цьому порівняно з кінцем 2011 року кількість контрактів з юридичними особами зменшилася на 20,1%, а з фізичними особами – на 10,6 %. Станом на 31.12.2012 кількість учасників недержавних пенсійних фондів дещо зменшилась на 1,7 %, або 9,9 тис. осіб у порівнянні із аналогічним показником минулого року, і склала 584,8 тис. осіб. (рис.1).

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Недержавні пенсійні фонди	2010 р.	2011р.	2012 р.	Темпи приросту, %							
				2011/2010 pp.	2012/2011 pp.						
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів (тис.од.)	69,7	75,0	61,4	+7,6	-18,1						
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (тис.осіб)	569,2	594,6	584,8 1	+4,5	-1,7						
Загальні активи НПФ(млн грн)	1144,3	1386,9	1660,1	+21,2	+19,7						
Пенсійні внески млн грн), у т.ч.:	925,4	1102,0	1313,7	+19,1	+19,2						
						від фізичних осіб	40,5	50,6	58,6	+24,3	+15,9
						від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
від юридичних осіб	884,6	1 051,2	1254,9	+18,8	+19,4						
Пенсійні виплати (млн грн)	158,2	208,9	251,9	+32,0	+20,6						
Кількість осіб, що отримали (отримують) пенсійні виплати (тис. осіб)	47,8	63,1	66,2	+32,0	+ 4,9						
Прибуток (збиток) від інвестування активів НПФ (млн грн)	433,0	559,9	620,3	+29,3	+10,8						

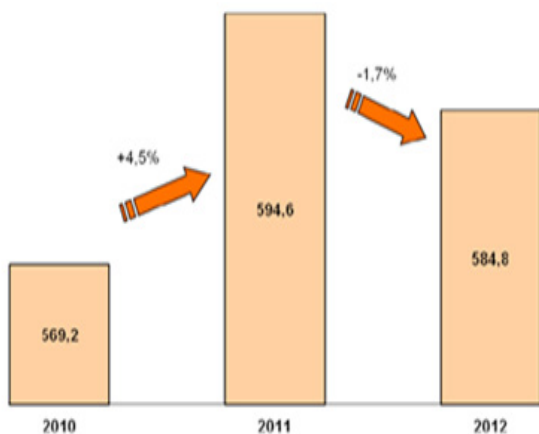

Рис.1. Динаміка кількості учасників НПФ за 2010-2012 рр. (тис.осіб)

Кількість учасників недержавних пенсійних фондів станом на 31.12.2012 склала 584 788 осіб, що на 1,7% менше показника минулого року.

Більшість учасників недержавних пенсійних фондів є особи віком від 25 до 50 років - 64,8%, або 379 022 особи. Питома вага осіб віком до 25 років у загальній кількості учасників склала 4,9%, або 28

382 осіб, осіб від 50 до 60 років – 23,6% або 137760 осіб, старше 60 років – 39 623 осіб, що становить 6,8% загальної кількості учасників (рис.2) Якщо подивитися на структуру учасників у розрізі всіх вікових груп, то за кількістю вкладників більшість становлять чоловіки .

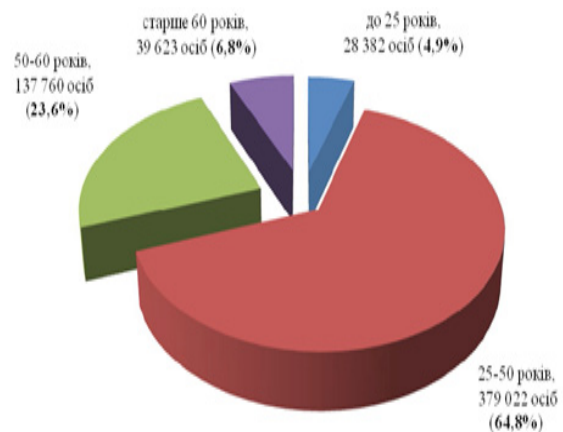

Рис.2. Розподіл учасників НПФ за віковими групами станом на 31.12.2012 р.

Обсяг сплачених *пенсійних внесків* збільшився на 19,2% у порівнянні із аналогічним показником 2011 року і склав 1 313,7 *млн грн.*

Станом на початок 2013 року *загальна сума витрат*, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, склала 106,6 *млн.грн.*, що на 23,1% більше аналогічного показника минулого року і складає 6,4 % від загальної суми активів НПФ. Розмір заборгованості з відшкодування нарахованих, але не здійснених оплат витрат пенсійних фондів, станом на 31.12.2012 становив 2,07 млн грн, що на 51,2% менше показника 2011 року.

Основна частина витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, припадає на оплату послуг з управління активами пенсійного фонду – 74,9 млн грн, або 70,2% від загальної суми витрат. Витрати на оплату послуг з адміністрування недержавного пенсійного фонду склали 21,0% сукупної величини, або 22,3 млн грн, що на 23,0% більше показника минулого року.

Загальний обсяг активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, на кінець 2012 року становить 1 660,1 *млн грн.* За 2012 рік активи недержавних пенсійних фондів зросли на 19,7% (або на 273,2 млн грн) у порівнянні з кінцем 2011 року. Недержавні пенсійні фонди, акумулюючи кошти юридичних і фізичних осіб у вигляді пенсійних внесків і зобов'язуючись збільшити їх шляхом інвестування в різноманітні фінансові інструменти, виступають у ролі інституційних інвесторів.

Для НПФ властиво формувати портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Тому особливого значення набуває вибір інвестиційних інструментів, використовуючи які, НПФ зможуть забезпечити захист коштів населення від інфляційних процесів і при цьому отримувати визначений приріст капіталу. Суттєвим фактором, що впливає на розмір інвестиційного доходу, є також те, що розмір залучених пенсійних внесків є незначним для забезпечення можливості здійснення диверсифікації пенсійних активів у дохідні фінансові інструменти.

За період існування пенсійних фондів *загальна сума інвестиційного доходу становить* 620,3 млн грн, або 47,2% від суми сплачених внесків, збільшившись протягом 2012 року на 60,4 млн грн, або на 10,8%. Середня дохідність активів недержавних пенсійних фондів від інвестування у звітному періоді була на рівні 13,3% річних. При цьому за даними Держстату, в Україні вперше за багато років зафіксовано дефляцію на рівні 0,2%.

Однак незважаючи на це, система недержавного пенсійного забезпечення на сьогоднішній день має ряд суттєвих недоліків та проблем. Аналізуючи сучасний стан недержавних пенсійних фондів, слід зазначити, що головними недоліками діючої системи є:

-недосвідченість приватних пенсійних фондів;

-не застосовуються міжнародні стандарти фінансового обліку та звітності;

-система потребує удосконалення ведення обліку на індивідуальному пенсійному рахунку;

-пенсійний накопичувальний рахунок може бути лише в гривнях.

Поряд з цим недержавні пенсійні фонди мають низку проблем, а саме:

не виконується функція залучення довгого інвестиційного ресурсу для потреб вітчизняної економіки;

адміністративні витрати (оплата послуг адміністратора, компаній з управління активами, зберігача, аудитора тощо) є досить високими;

відсутня належна кількість надійних фінансових інструментів для інвестування пенсійних активів;

недовіра населення до недержавної системи, а тому НПФ не є на сьогодні дієвим засобом забезпечення гідної старості громадян.

Висновок. На сьогодні система недержавного пенсійного забезпечення в Україні перебуває у стані стагнації. Для подолання складного становища НПФ пропонуємо:

1. Вдосконалити законодавче регулювання діяльності НПФ шляхом належного державного нагляду і контролю в цій сфері.

2. Розробити та прийняти державну програму інформування населення щодо усіх аспектів недержавного пенсійного забезпечення. Залучити до участі в програмі державні канали телебачення та засоби друкованої інформації.

3. Вдосконалити облік пенсійних коштів, відповідність його міжнародним стандартам фінансової звітності.

4. Забезпечення прозорості в діяльності системи. Доступність учасників до повної інформації про рух коштів на їхніх індивідуальних пенсійних рахунках.

5. Наявність надійних фінансових інструментів, у тому числі захищених від інфляції.

Що стосується перспектив розвитку НПФ в Україні, то варто наголосити, що фактично у нашій країні є достатні можливості впровадження недержавного пенсійного забезпечення, а для цього перш за все необхідно посилити інтерес потенційних учасників НПФ до недержавного пенсійного страхування, здійснити заходи з надання впевненості та довіри до НПЗ. Проте, слід відмітити, що доки більшість населення України буде отримувати мізерні заробітні плати, про розвиток НПФ годі й мріяти.

Отже, здійснити ефективне впровадження та функціонування НПФ в Україні можливо насамперед через сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, а значить, і підвищення рівня економіки, вдосконалення законодавчої бази, покращення життєвого рівня населення, усунення соціальних негараздів, зміцнення соціальної захищеності населення. Безперечно, недержавне

пенсійне забезпечення є одним із кроків до кращого, надійного майбутнього держави та населення.

Література

1. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 01.01.2004., № 1057 – IV // ВВР України. – 2004. – № 36. – С. 19.

2. Закони України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи»: за станом на 01.01.2013р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2011. – 22 с.

3. Нормативная база деятельности. Ч. 1 / [С. А. Афанасьев, А. А. Введенский, В. А. Гриднев, А. А. Донец, В. Н. Дубровский]; Учеб. -метод. центр АКДИ “Экономика и жизнь” НМЦ “Социальные и пенсионные технологии”. – М., 2006. – 125 с.

4. Витка Ю. Недержавні пенсійні фонди: українська модель/ Ю.Витка. – К.: Вид-во НАДУ, 2010. – 167 с.

5. Вінник О. М. Інвестиційне право: [навч. посіб.] / О. М.Вінник. - К.: Всеукр. асоціація вид. «Правова єдність», 2009. - 816 с.

6. Головка А. Т. Основи довгострокового страхування: [навч. посіб.] / А. Т. Головка. - К.: Алерта, 2007. -324 с.

7. Григораш Г. В. Системи соціального страхування зарубіжних країн: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Г. В.Григораш. - К.: Центр учбової літератури, 2008. -278 с.

8. Недержавне пенсійне забезпечення як нова парадигма соціальних гарантій в Україні: матеріали міжнар. наук. -практ. конф. (Київ, 30 січня 2009 р) / Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при РНБОУ, Українське агентство фінансового розвитку редкол.: В. А.Гошовська.– К., 2009. – 262 с.

9. Недержавне пенсійне забезпечення/ [М. П.Денисенко, В.Кабанов, О.Ткач, К.Фесенко]// Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. - 2010. - № 7. - 420 с.

10. Звітність недержавних пенсійних фондів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/1058.html>

11. Коваль О. Мотивація участі держави, роботодавців та робітників у недержавних пенсійних фондах [Електронний ресурс]: (Аналітична записка) / О.Коваль. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/356/>

References

1. Pro nederzhavne pensijne zabezpechennja: Zakon Ukraїni vid 01.01.2004., № 1057 – IV // VVR Ukraїni. – 2004. – № 36. – С. 19.

2. Zakoni Ukraїni «Pro zahodi shhodo zakonodavchogo zabezpechennja reformuvannja pensijnoi sistemi»: za stanom na 01.01.2013r. / Verhovna Rada Ukraїni. – Ofic. vid. – K.: Parlam. vid-vo, 2011. – 22 s.

3. Normativnaja baza dejatel'nosti. Ch. 1 / [S. A. Afanas'ev, A. A. Vvedenskij, V. A. Gridnev, A. A. Donec, V. N. Dubrovskij]; Ucheb. -metod. centr AKDI “Jekonomika i zhizn” NMC “Social'nye i pensionnye tehnologii”. – M., 2006. – 125 s.

4. Vitka Ju. Nederzhavni pensijni fondi: ukraїns'ka model' / Ju. Vitka. – K.: Vid-vo NADU, 2010. – 167 s.

5. Vinnik O. M. Investicijne pravo: [navch. posib.] / O. M.Vinnik. - K.: Vseukr. asociacija vid. «Pravova ednist'», 2009. - 816 s.

6. Golovko A. T. Osnovi dovgestrokovogo strahuvannja: [navch. posib.] / A. T. Golovko. - K.: Alerta, 2007. -324 s.

7. Grigorash G. V. Sistemi social'nogo strahuvannja zarubizhnih kraїн: navch. posib. [dlja stud. vishh. navch. zakl.] / G. V.Grigorash. - K.: Centr uchbovoi literaturi, 2008. -278 s.

8. Nederzhavne pensijne zabezpechennja jak nova paradigma social'nih garantij v Ukraїni: materialy mizhnar. nauk. -prakt. konf. (Kiїв, 30 sichnja 2009 r) / Mizhvidomcha komisija z pitan' finansovoї bezpeki pri RNBOU, Ukraїns'ke agentstvo finansovogo rozvitku redkol.: V. A.Goshov's'ka.– K., 2009. – 262 s.

9. Nederzhavne pensijne zabezpechennja/ [M. P.Denisenko, V.Kabanov, O.Tkach, K.Fesenko]// Rinok cinnih paperiv. Visnik Derzhavnoi komisii z cinnih paperiv ta fondovogo rinku. - 2010. - № 7. - 420 s.

10. Zvitnist' nederzhavnih pensijnih fondiv [Elektronnij resurs] - Rezhim dostupu: <http://www.dfp.gov.ua/1058.html>

11. Koval' O. Motivacija uchasti derzhavi, robotodavciv ta robitnikiv u nederzhavnih pensijnih fondah [Elektronnij resurs]: (Analitichna zapiska) / O.Koval'.- Rezhim dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/356/>

Голда Е.С. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ ФОНДОВ УКРАИНЫ

В статье проведен анализ современного состояния негосударственных пенсионных фондов в Украине. Выявлены особенности их функционирования. Разработаны и предложены рекомендации относительно путей улучшения их дальнейшего развития, стимулирования роста числа участников и объемов пенсионных накоплений.

Ключевые слова: негосударственные пенсионные фонды, пенсия, финансовая система, пенсионные активы, инвестиции.

Golda E.S. CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF NON-STATE PENSION FUNDS IN UKRAINE

In the article the analysis have been made of current state of non-state pension funds in Ukraine. It have founded the features of their operation. The recommendations have been developed and offered about the ways of improving their future development, encouraging growth in the number of participants and retirement savings.

Keywords: pension funds, pension, financial system, pension assets investment.

Голда Е.С. – слухач магістратури державного управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рецензент: *Смірная С.М.* – к.е.н., доц. кафедри «Фінанси» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Стаття подана 12.06.2013